

DIŞ POLİTİKA ANALİZİNDE İTERDİSİPLİNER YÖNTEM ARAYIŞI

Mehmet GENÇ¹

ÖZET

Dış politika veya uluslararası politika çağımızda, çağımız öncesine oranla çok daha yoğun olarak akademik, basın-yayın veya pragmatik bazda ilgi odağı konumundadır. Bunun nedenini kısaca Napolyon'un, dışpolitika geleceğimizin belirlenmesidir, özdeyişi ile vurgulamak olasıdır.

Dış politika analizinde kullanılan çok sayıda kuram vardır. Bunlardan biri de dış politika analizini, ekonomi politikası ve toplumsal yapı analizi bazında incelemeyi method olarak benimsemekte ve gerek dış politikayı gerekse dış politika araçlarını toplumsal yapı çerçevesinde algılamayı öngörmektedir. Makalemiz, bu yöntem ile çalışan bir düşünür örneğinde kuramsal modeli kaba hatlarıyla tanıtmaya ve tartışmaya sunmayı amaçlamaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

Aussenpolitik steht in unserem Jahrhundert mehr denn je im Vordergrund der Interessen-sei es wissenschaftlich, journalistisch oder pragmatisch, dessen Gründe mit Worten Napolyons, Aussenpolitik ist unserer Schicksal, zu erklären möglich ist.

Es gibt eine Fülle von Theorien zum Analyse der Aussenpolitik. Das Konzept einer dieser Theorien ist politökonomische gesellschaftsanalyse. Mit dieser

1 Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

*Aufsatz wurde der Versuch unternommen, die Methoden dieses Ansatzes auszuma-
chen und um dieses Thema zur Diskussion zu leiten.*

I. GİRİŞ

Çok farklı ve çok boyutlu değişkenler içeren ulusal dış politika ve uluslar-
arası politika analizinde bilindiği gibi çok sayıda kuramsal çözümleme yöntemleri
vardır. Ancak diğer sosyal bilim dallarında olabildiği gibi, dış politika veya ulus-
lararası politika analizlerinde de kuramsal bir yöntem, belirli olgular karşısında
kullanılabilme özelliğinden, açıklama gücünden (tamamen değilse de) yoksun
olabilmekte, zorlama özelliği gösterebilmektedir.

Bu nedenle dış politika ve uluslararası politika analizlerinde interdisipli-
ner yöntem arayışı, çözümleme aracı olarak veya değişkenler arası olası ilişkile-
rin saptanma ve gerçekleştirilmesinde zorunlu olabilmektedir.

Ekkehart Krippendorff'un ulusal dış politikaları ekonomi politikası ve
sosyal politik yöntemle toplumsal yapı analizi bazında irdeleme modeli, dış poli-
tika analizlerinin görüngesini genişletmesinden dolayı tartışmaya değer gözü-
kmektedir.

Krippendorff, dış politika analizinde uygulamayı yeğlediği yöntemle klâ-
sikleşmiş olarak kabul edebileceğimiz dış politika araçlarını soziopolitik ve eko-
nomi politikası bazında yorumlayarak (Ist Aussenpolitik Aussenpolitik isimli ma-
kalesi), bu yöntemi ABD-Dış politikasını analiz etmekte kullanmıştır. Bu şekilde
Krippendorff teorik yaklaşımını da sınamıştır. Daha sonraki eserlerinde uluslar-
arası ilişkilerde ki istikrar-istikrarsızlık olgusunu oluşturan faktörleri belirlemeye
yönelmiş ve kaynakçada kronolojik sıralama ile belirtilen eserlerinde yukarıda
belirtilen yöntem ile çalışmıştır.

Bu çalışma Krippendorff'un kaynakçada belirtilen ilk iki eserinin irdelen-
mesi ile sınırlandırılmış; ancak konuya yönelik diğer eserlerindeki analizler dik-
kate alınmıştır.

II. KRİPPENDORFF'UN ANALİTİK YAKLAŞIMI

Dış politika dış politika mıdır?² çalışması ile, Krippendorff ulusal dış po-
litikaları şematik bir temel yaklaşımla incelemeyi mümkün kılabilen modelini
oluşturmuştur³. Düşünür, öncelikle dış politika ve uluslararası ilişkiler arasinda-
ki farklılığı vurgulamaktadır. Farklılık konu itibariyle olmayıp methodik yak-
laşımından kaynaklanmaktadır. Dış politikadan kastedilen belirli bir ülkenin diğer

2 Krippendorff, E. Ist Aussenpolitik Aussenpolitik? in. Hrsg. E. Krippendorff, Internationale
Beziehungen, s. 189-213, Köln 1973.

3 Ibid., s. 189.

bir ÷lkeye karşı isteklerinin uygulanma biçimidir... Uluslararası ilişkilerden kas-
tettiği ise birçok devletin isteklerinin (ya da tüm devletlerin) uygulanma biçimi-
nin güç dengesi, iki kutupluluk vs. gibi çeşitli kategoriler altında gruplanarak in-
celenmesidir⁴.

1. Devlet, Ulusal Toplum ve Status Quo:

Krippendorff, devleti, dış politikanın uygulayıcısı olarak görürken, ulusal
dış politikayı sadece karar vericilerin katı istekleri doğrultusunda oluşan bir sü-
reç olmasının ötesinde, toplumun isteklerini dikkate alan devlet uygulaması
şeklinde algılamaktadır. Bundan dolayı dış politik yaklaşım sosyo-politik yak-
laşım la tamamlanmalıdır. Bu amaçla devlet, toplumun kolektif değerlerini ince-
lemeye çalışmalı, bir ulusal karakter arayışına girilmeli ve diğer toplumlar hak-
kında bilgi edinilmelidir. Diğer taraftan devletlerarası ilişkilerde, devletlerin ken-
di değerlerini aşan süreçler karşısında (örneğin, uluslararası sistemin demok-
ratikleştirilmesi vs.) ne gibi beklentiler içersinde oldukları araştırılmalıdır. İkinci-
cil olarak; hangi toplumsal grupların, kolektif beklentilerin oluşturulması
aşamasında, ne derece siyasal sürece katıldıkları ve toplumsal bazda hangi fak-
törlerin farklı beklentileri içeren süreçlerde devreye girdiği araştırılmalıdır. Bu-
nun için toplumsal yapının öncelikle incelenmesi zorunludur. Krippendorff, bu
yöntemin açıklama gücünü yansıtabilme için dış politikadan iç politikayı da
kapsayan belirli örnekler vermektedir: Ulusal sınırların korunması, dış ÷lkeler-
deki vatandaşlarının çıkarlarının korunması, ekonomik ilişkilerde uygun zemin
yaratma, Status Quo'nun korunması vb.

Temelde politik toplumun, dolayısıyla devletin, yöneticileri dış politikada
olduğu gibi iç politik eylemlerde de yönlendirici, düzenleyici ve bir anlamda be-
lirleyicidirler. Bu nedenle yönetici kesimin incelenmesi, isteklerinin belirlenmesi,
ideolojilerinin tespiti zorunludur. Zira Krippendorff'a göre, dış ve iç siyasal he-
deflerin belirlenmesinde, yöneticiler kadar toplumdaki elit kesimde etkenlik gös-
termektedir⁵. Bu nedenle yöneticinin, dış politikada kendi inisiyatif sahası tespit
edilmelidir.

2. Dış Politikada Ulusal Çıkar Sorunu ve Ortaya Çıkan Sosyolojik Problemler

Krippendorff, dış politik kararlardan etkilenecek kesimi ulusal bazda üye
olarak devleti de içine alacak şekilde aynı kategoriler altında inceliyor (Kolektif
beklentiler, güç ve istekler, yönetici elitler). Böylece devletlerin karşılıklı çıkar
doğrultulu beklentilerinin tespitinin geniş bir görüngede mümkün olacağı var-
sayılmaktadır. Krippendorff'un bu doğrultuda ikinci temel tezi;

4 Ibid., s. 190.

5 Ibid., s. 192.

Her devlet, Status Quo'sunu devamlı kılmak için kendisine uluslararası platformda uygun ortam arayışı içersindedir⁶. Diğer bir deyişle uluslararası sisteme katılan her ulusal devletin kendi Status Quo'sunu koruma isteği, diğer devletlerin Status Quo'larını koruma isteği ile eşdeğerdedir. Krippendorff'a göre her ulusal devletin dış politikasının başarı şansı;

- Dış politikaya adres olan ülkenin karar verme sürecine etki eden grupların tesbit edilmesi ve
- Adres ülkenin dış politik yönelişlerinin ulusal çıkara uyumlu kılınması

niteliğinden önemli boyutlarda bağlıdır.

3. Ulusal Toplumlar ve Dış Politika Araçları:

Krippendorff'a göre, dış politikaya yönelik toplumsal güç ve gelişmişliğin kriteri, bir toplumun dış politik sürecini yürütmekle görevlendirdiği gruba, ulusal çıkarın lâiki ile temsil edilmesinde sunduğu araç ve donanımın niteliğidir⁷. Krippendorff aynı zamanda ulusal devletlerin, çoğulcu demokrasilerin ortaya çıkmasıyla ve ekonomik/teknolojik gelişmelerle birlikte dış politik araçların niteliksel olarak değiştiğine de dikkati çekmektedir. Başka bir ifadeyle statik özelliklere sahip araçların yanısıra, son derece dinamik olabilen araçlarda böylece devreye girebilmektedir. Mutlâkiyetçi yönetimlerde, diplomasi ve askeri güç tek araç görünümündeyken, çoğulcu demokrasilerde dış politikaya katılım ve dış politikanın denetlenmesi yaygınlaşmıştır. Toplumun her kesimi dış politikaya katılabildiği gibi dış politik ilişkilerden etkilenmektedir. Dış politika analizi örneğin; ulusal dış politik araçların niteliğini, kullanabilirliğini, personel gücünü, sistem içersindeki rolünü de dikkate alarak mukayeseli olarak karşılaştırılmalıdır. Düşünür, sistematikleştirmeyi yeğlemediği bir sıralama ile şu dış politik araçları incelemektedir.

3.1. Diplomasi:

Diplomasi geleneksel olarak bir devletin başka bir devlet nezdinde ulusal çıkarlarını temsil amacıyla kullandığı bir araçtır. Diplomasi şekil itibariyle statik bir yapıya sahiptir, ancak son derece dinamik işlevsellikte gösterebilmektedir. Krippendorff diplomasi analizinde 3 önemli noktayı işaret etmektedir⁸.

a) *Diplomatik Personel:*

Diplomatik personelin vasıfsal niteliği ve becerisi diplomasi aracının önemli oranda dinamiğini oluşturmaktadır. Diplomatların sosyolojik yapıları bundan dolayı önemlidir. Diplomat seçiminde değerler nelerdir? Meslekten ye-

6 Ibid., s. 195.

7 Ibid., s. 196.

8 Ibid., s. 197.

tişme diplomatlar mı yoksa belirli sosyal grup mensupları mı tercih edilmektedir? soruları önemlidir.

b) Diplomasinin Siyasal Süreçteki Konumu:

Emir-komuta zinciri, bilgi akımı, büyükelçilerin tasarruf serbestlikleri, karar verme sürecine katılımları vs. irdelenmelidir.

c) Diplomatik Hizmetin Güç ve Prestij Mücadelesindeki Yeri:

Görev kapsamı ve etkinliği belirleyici role sahiptir.

3.2. Propaganda:

Krippendorff, propagandayı demokratik bir araç olarak görmektedir. Zira çoğulcul demokratik toplumlarda kamuoyu her ne kadar oluşum ve özgürce ifade bulması açısından değişkenlik içersede, siyasal süreçler bu bağlamda dış politikanın oluşmasında çok önemli bir işlevselliğe sahiptir⁹.

Düşünür, propaganda ile informe edilme arasında bir ayırım yapma gereğini duymamaktadır. Çünkü, ona göre dış politikaya hedef herhangi bir toplum veya toplumsal gruba bilgi aktarılması çıkar doğrultuludur, yani taraflıdır. Buna karşılık Krippendorff propaganda yöntemini dolayısıyla teknik ve araçlarını iki ana grupta toplamaktadır:

3.2.1. Doğrudan Propaganda:

Ülkenin kontrol ettiği araçlar ile yapılan propaganda (örneğin, dış ülkelerden takip edilebilecek radyo-televizyon yayımları, diğer kitle iletişim araçları, kültür merkezleri vb.).

3.2.2. Dolaylı Propaganda:

Ulusal olmayan kitle iletişim araçları ile iyi ilişkiler kurulması ve onların çıkar doğrultulu kullanılması. Örneğin, propaganda niteliği olan haberlerin kamufla edilerek kamuoylarına veya önceden belirlenecek hedef gruplara iletilmesi. Dolaylı propagandanın temelini güç ve orta veya uzun vadeli planlama oluşturur. Kitle iletişim araçlarının doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik açıdan desteklenmesi, reklâmlar aracılığıyla onlara ekonomik çıkar sağlama, uzman-personel yetiştirme olanakları sunma vs. etkili olur. Örneğin, ABD, Lâtin Amerika'da bu tip propaganda aracını çok iyi kullanmaktadır. Zira, Lâtin Amerika'daki US-Amerikan şirketlerinin reklâm giderleri bu kanallar aracılığı ile yapıldığından bu olanak oluşturulmuştur. Ayrıca, Krippendorff propagandanın içeriğini incelerken şu iki konuya dikkat etmektedir.

a) Propagandacı kendi ülkesini olumlu sunabilmek için propaganda yapılan ülkenin yapısına (siyasal yapı, sosyal yapı, siyasal kültür, dış politik değerler) uygun bir yöntem izlemelidir. Aksi halde bu araç amaçlananın aksine bir etki yapar. Bu bağlamda ABD'nin Afrika politikasında izlenen antikolonist imâj yarat-

9 Ibid., s. 199.

ma arayışına karşı, Güney Amerika uygulanan "gelişme yolunda birlik" sloganı başarılı olarak kullanılan örnekler olarak gösterilmektedir.

b) Propagandanın etkenleştirilmesi amacıyla belirli grup ve kesimler açısından adres ülkelerdeki farklılıkların dikkate alınması. Krippendorff, burada dış politikaya yönelik propagandanın yanında iç politikadaki dış politik hedeflere yönelik değişiklikleri de araştırmanın zorunluluğunu vurgulamaktadır.

3.3. Dış Politik Araç Olarak Ekonomik Güç:

Bu başlık altında düşünür, dış politik hedeflere yönelik politik yönetimin almış olduğu iktisadi ve ticari kararların incelenmesini öneriyor¹⁰. Zira çağımızda ekonomik öge, dış politikada temel araç olma niteliği arz etmektedir ve dinamik olması nedeniyle etkileme gücü çok fazladır. Demokratik siyasal süreçlerin günümüzde dış politikaya katılımı yaygınlaştırması dikkate alınacak olursa, dolaylı yaptırım gücüne de sahip olan bu aracın önemi daha belirginleşmektedir. Bu nedenle adres olan ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısının analizi de önemli olmaktadır. Krippendorff, dış politikaya yönelik ilişkilerde:

- Endüstri için gerekli pazarın denetlenmesinin,
- Ulusal gereksinim duyulan hammadde ve ürünlerin dış pazarlardan sağlanmasının,
- Ulusal ekonominin dış rekabetten korunmasının önemine dikkat çekmektedir.

Bu amaçlar için geleneksel araçlar gümrük fonları ve vergilerdir. Bu konuda açıklanması gereken; hangi vergi ve gümrük önlemleri; cezalandırma veya mükafatlandırma, bağımlı kılma veya tarafsızlığa yöneltme vb. amaçlı, hangi devletlere karşı daha etkili biçimde kullanılabilir sorusudur.

Ekonominin dış politika aracı olarak diğer bir yansıma şekli, dış ülkelerde mülk edinmeye kadar varan sermaye katılımı ve kredilerdir. Serbest ekonomilere yönelmiş devletler için Krippendorff bir ayırımı gitmekte ve devletin ekonomik dış çıktılarda iki yönlü işlevselliğine dikkat çekmektedir.

3.3.1. Prensip olarak devletin, özel sektörün dış ekonomik eylemlerinde aracı rolü oynaması,

3.3.2. Devletin ekonomik güç olarak devreye girmesi, örneğin ekonomik yardımlar, devletten devlete krediler, vb.

İktisadi yardımı, Krippendorff gelişmiş ülkelerin en önemli dış politika aracı olarak görmektedir. Klâsik anlamda iktisadi yardım devletlerarası ikili ve çok taraflı ilişki kurmada bir araç olarak devreye girmektedir. Bu bağlamda, düşünür, iktisadi ve politik bağımlılık arasında ilişki kurmaktadır. Diğer taraftan Krippendorff'a göre devletlerin ekonomik gücünü başarılı bir dış politika aracı olarak devreye sokması, ancak adres ülkenin ekonomik ilişkilerinde yoğun bir şekilde

10 Ibid., s. 201.

tek taraflı yönelmesinin sağlanması ve bu şekilde alternatifsiz bırakılması ile gerçekleşebilir.

3.4. Askeri Güç:

Krippendorff, askeri gücü, devletlerin varlıklarını koruyabilmek için kaçınılmaz görür (ultima ratio). Askeri gücün önemi, jeopolitik konumdan, ülkenin dış politikasını ve uluslararası politikayı algılamasından ve ülkenin dış politik yönelişlerinden bağımlıdır. Askeri güç şu kriterler aracılığıyla analiz edilebilir.

- a) Organ olarak,
- b) Güç aracı olarak,
- c) Sosyal faktör olarak.

Bununla beraber ülkenin stratejik konumunun (ön şartlarının) dikkate alınması gerekmektedir. Bu gücün niteliği ve inandırıcılığı, operation koşullarından, potansiyel olarak saldırı veya savunmaya yönelik vb. karakterlerden bağımlıdır.

Askeri gücün iç politikaya yönelik niteliği temel olarak dış tehdidin kapsam ve büyüklüğünün algılanması ile meşrulaştırılabilmektedir. Askeri gücün dış politika aracı olarak başarılı bir şekilde kullanılması, aracın niteliğine ve bu aracın kullanılmasına neden olan olgunun rasyonel değerlendirilmesine bağlıdır.

Bir devletin askeri güç stratejisinin belirlenmesi için;

- Status Quo'nun korunmasının kapsamı ve biçiminde silahlı kuvvetlerin yeri,
- Jeopolitik konum ve ekonomik olanaklar (örneğin; teknik donanımın niteliği ve yeterliliği) incelenmelidir.

3.5. Dış Politika Aracı Olarak Yeraltı Faaliyetleri:

Yeraltı faaliyetlerinden Krippendorff, dış politika karar vericilerinin onayı ve kontrolleri ile dış ülkelerde yapılan illegal eylemleri kastetmektedir. Ancak bu eylemler iç politikalarda kamuoyuna yansıtılmadığı gibi, bu aracın devreye sokulmasında işlevsellik gösteren karar vericiler, kamuoyu nezdinde bu tip araçlarla ilgili sorumluluk almak istemezler ve alamazlar¹¹. Geleneksel olarak kullanılan bu araçlardan en önemlileri;

- a) Casusluk faaliyetleri,
- b) Diğer istihbarat faaliyetleri,
- c) İç işlere karışma niteliğindeki çeşitli yeraltı faaliyetleri vb. dir.

İstihbarat faaliyetleri ile casusluk faaliyetleri arasında en önemli farklılık bir taraftan istihbarat faaliyetlerine karşı casusluk faaliyetleri olarak değerlendirilirken, diğer taraftan, bu aracın faaliyetleri hem ulusal sınırlar içerisinde hem dışında yürütme organının bilgi ve kontrolünde gerçekleşmektedir. Casusluk

faaliyetleri ise genellikle özerk bir yapıda yürütmeden daha bağımsız bir araç niteliği taşımaktadır ve ulusal sınırlar dışında kullanılmaktadır.

İç işlere karışma niteliğindeki yeraltı faaliyetlerinde ise; daha çok çeşitli yöntemlerle bir ülkenin içindeki hoşnutsuz grupları ülke yönetimine karşı harekete geçirmek, gerilla ve terör grupları oluşturmak, bunların askeri ve ideolojik eğitimini ve donanımını sağlayarak bu grupların adres ülkelerde devreye sokulması öngörülmektedir. Bu gruplar genelde adres ülkenin uyrukluğunu taşımaktadırlar. Karşı önlem olarakta ekonomik gelişme düzeyi elverdiği oranca veya bu tip faaliyetlere hedef olma durumunda anti-terör timleri de oluşturulmaktadır.

3.6. Resmi Olmayan Dış Politika Araçları:

Çağdaş dış politikayı çağımız öncesi dış politik ilişkilerden ayıran en somut özelliklerden biri, çağımız dış politik ilişkilerinin total bir nitelik arzemesidir. Yani bir taraftan ulusal bazda dış politikaya ilginin ve katılımın artması, öbür taraftan ekonomik ve teknik gelişmelerle uluslararası politikanın yaygınlaşması ve yakınlaşması bu olguyu oluşturmuştur. Bu gerekçelerle düşünür gayri resmi ilişkilerde etkenlik gösteren ulusal öğeleri incelemeyi önermektedir. Örneğin;

- a) Turizm,
- b) Öğrenci değişimi,
- c) Humanist amaçlı örgütler,
- d) Siyasi partiler, sendikalar, dernekler,
- e) Özel ve resmi kitle iletişim araçları,
- f) Kültürel faaliyetler, moda, sinemacılık,
- g) Sportif faaliyetler,
- h) Bilimsel faaliyetler ve vs.

Bu tip araçların niteliksel ve niceliksel yoğunluğu ulusal karar vericilere önemli hareket serbestliği sağlayabilmektedir.

Düşünüre göre, dış politik uygulamalarda temel sorunun kontrol ve koordinasyon olduğu söylenebilir. Böyle bir inceleme yapılırken dikkat edilmesi gereken iki önemli varsayım;

- Dış politikanın niteliği, toplumun dış politikada kullandığı araçların niteliğinden, niteliğinden ve eğitilmiş personelden ve,
- Ulusal devletin bu araçları etkili bir şekilde kullanabilmesi ise, araçların işlevselliğini koordine etmesinden bağımlıdır.

Dolayısıyla siyasal karar vericilerin dış politik süreci merkezi olarak yönlendirmeleri burada önem kazanmaktadır. Böyle bir sürecin niteliği siyasal sistemin analizi ile tesbit edilebilir.

4. Dünya Sistemi Görünüşünde İttifaklar ve

Dış Politik Stratejik Sorunlar:

Krippendorff, Status Quo'nun öncelikle korunmasından hareketle, devletlerin kendi sistemlerine maksimal uyumlu bir düzen arayışı içinde olduklarını be-

lırtmektedir. Eđer bu olgudan hareket edilecek olursa, methodik olarak yapılan dış politikada ve uluslararası ilişkiler arasındaki ayırımı geri plána dışmektedir.

Uluslararası barışın korunmasına yönelik sistem arayışlarının tümünde, istikrar ve sistemin korunması çabası belirleyicidir. Devletlerin oluşturdukları ve devamlı kılınmasına katkıda buldukları uluslararası sistemin bir gereği olarak sisteme katılan ögeler pasifleşebilmektedir. Bu nedenle Krippendorff devletlerin dış politikalarının incelenmesinde;

- Uluslararası veya uluslarüstü örgütler yesi ülkelerin örgütle olan ilişkilerini,
- İttifak sistemlerinde veya ittifak sistemleri ile olan ilişkilerini, ve
- İttifak sistemine ye bir ülkenin, sistemden ulusal politikasına gelen girdilerin incelenmesini önemli bulmaktadır. İttifak sistemleri de özelikle bütünleşme oranı kriteri esas alınarak incelenmelidir.

En son aşama olarak, Krippendorff, uzun dönemde toplumsal dış politik yönelişlerin ve stratejilerin belirlenmesi için tek tek dış politik verilerin geçmiş eylemlerde dikkate alınarak dış politikadaki istikrarı ve inandırıcılığı belirlemeyi ve böylece herhangi bir devletin geleceğe yönelik dış politik sürecinde olası yönelişleri ve başarı şansını araştırmayı öngörmektedir.

III. MODELİN AMPİRİK OLARAK UYGULANMASI

Bu methodik çerçevenin yardımı ile Krippendorff 1970'de yayınlanan Amerikan Stratejisi adlı kitabıyla ABD dış politikasını incelemektedir. Methodik sınıflandırma genelde 1963'de çizmiş olduğu analitik şemayı yansıtılmaktadır. ABD-Dış politika analizinde uygulanan bu yöntem ile bu dış politikaya adres olanlar sınıflandırma dışında tutulmuştur.

Kitabının 1. kısmında ABD dış politikasının tarihsel temelleri ele alınmıştır. ABD dış politikasında süreklilik içeren somut bir özellik, uygulama ile ifadelendirme biçimi arasındaki çelişkide somutlaşmaktadır. Krippendorff'a göre bu zellik ABD devriminden kaynaklanmaktadır. Zira Amerikan Devrimi, kksalmeden ticaret burjuvazisi tarafından kesintiye uğratılmıştır. Bu grubun temel amacı İngiltere'nin bağımlılığından kurtulmak ve dinamik gelişme gösteren kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik yapılanmaya ve bu kesimlerin yönetime katılmalarına son vermek olmuřtur¹².

O zamandan beri Amerikan Toplumunu zgrlğ ve bağımsızlığı bir siyasal değer olarak sembolleştirmektedir. Ancak bunun ABD halkına özgü başka bir ifade tarzı Krippendorff'a göre merkezi yönetime olan güvensizliktir.

Krippendorff'a göre ABD dış politikasının dinamiğinin ögelerini ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Uzun zaman ABD'nin Avrupa'ya yönelik çıkarları-

12 Krippendorff, E., Die Amerikanische Strategie, s. 14, Frankfurt 1970.

mı ticaret politikası belirlemiştir. Bu süre içerisinde ABD dış politikasının Avrupa'yla mukayesede veya Avrupa'ya yönelik başarısı, ticaret ilişkilerindeki yoğunlukta simgelenmektedir.

Dış ticaretin ve dış ekonomik ilişkilerin gereğinde askeri güç koruyuculuğunda geliştirilmesi, ABD dış politikasının önemli bir özelliğini simgelemektedir ve çıkarlar gerektirdiğinde, siyasal ideallere, varsayılan devrimci geleceğe veya liberal değerlere bu tip yönelişlerle çelişki oluşturabilmektedir¹³.

Düşünür, ABD dış politikasını çeşitli evrelere (emperyalizm, yalnızlık ve dünya hegemonyası) ayırmakta ve bu yönelişlerin nedenini yukarıda belirtilen temel özelliğin taktiği olarak görmektedir. Krippendorff'a göre, Amerikan dış politikasının diğer bir temel özelliği de, askeri gücün ulusal etik değerler dikkate alınmaksızın ekonomik ve siyasal çıkarları korumak veya geliştirmek amacıyla sık sık devreye sokulmasıdır. Örneğin, 1970 yılına kadar 170 yıllık ABD tarihinde 160 askeri müdahale gerçekleştirilmiştir.

Düşünür, 2. kısımda ABD'nin dış politik karar verme sürecini analiz etmektedir. ABD-dış politik karar verme sürecine Dışişleri Bakanlığının dışında Başkan, Savunma Bakanlığı, İstihbarat Örgütü ve Kongre de önemli ölçüde katılmaktadır. Karar verme sürecinde olağan görünüm kararın teknik düzeyde oluşumuna katılan öğelerin, karmaşık katılımları ve bunların genelde "ad hoc" nitelikte çok sayıda komisyon şeklinde yapılmış olmasıdır. Komisyonlar arası sistemli veya hiyerarşik bir koordinasyon olmadığı gibi, çeşitli reform çabaları bunların koordine edilemeyeceğini de göstermiştir. Krippendorff bu durumu "gücün dağılımı/yayılmı" olarak tanımlıyor. Düşünüre göre, gücün dağılımı özgün olarak, gerçek güç sahiplerinin niteliğinin tespit edilebilirliğini zorlaştırmakla kalmamakta onu tam anonim bir hale de dönüştürmektedir.

Toplumsal güç ve ekonomik çıkarlar, siyasal sistemin çoğulcul yapısının ve siyasal ideolojinin korumacılığında da simgelenen özgürlük ve sosyal adalete rağmen, o şekilde konsantre oluyor ki, siyasal süreçte gücün kullanılması veya gücün kullanımına ekonomik çıkarların yansıtılması kontrol edilemeyecek bir şekilde yapılıyor. Bu oluşumda önemli bir etken siyasal değerlerle siyasal süreç arasında de facto bir farklılaşmanın olmasıdır. Bu olgu gücün dağılımı, dolayısıyla siyasal pozisyonların rasyonel denilebilecek açıklıkta olmaması nedeniyledir.

Krippendorff'a göre, Amerika'da yönetimin, yönetime katılmayanlara yönelik güvensizliği siyasal sürece yansımaktadır. Buna karşılık siyasal katılımı sadece pasif bir nitelik arzeden kitleler de siyasete ve siyasetçiye karşı güvensizlik duymaktadır. Aynı şekilde parlamenter süreçte de, niteliği farklı da olsa güvensizlik mevcuttur. Bu güvensizlik politik yönetim tarafından toplumsal ayrıcalıklarla

13 Ibid., s. 20.

rın ve organize çıkarların disipline ve kontrol edilmesi şeklinde somutlaşmaktadır¹⁴.

Aynı eserin üçüncü bölümünde düşünür, Amerika Birleşik Devletlerinin dış politika araçlarını incelemektedir.

Dış politika araçları arasında geleneksel işlevselliğini günümüzde de gösteren diplomasi, düşünüre göre, Amerikan dış politikasında oldukça geç oluşurulup ve sistematik olarak devreye sokulmuş bir araçtır. Örneğin, bu ülke 1893'e kadar diplomatik ilişkilerini konsolosluk düzeyinde tutarken veya ekonomik ilişkilerine yönelik Ticaret Ateşeleri atarken ilk defa 1893 yılında diplomatik ilişkilerinde Diplomatik Temsilci görevlendirmiştir.

Hernekadar Amerikan diplomasının sosyolojik yapısında toplumun bütün kesimlerinin temsil edildiği savı benimsense de, toplumun bazı kesimlerinin veya bazı bölgelerin nisbeten daha az oranda diplomasının oluşumuna katılmalarına Krippendorff dikkati çekmektedir¹⁵.

Diplomatik görev için ideal tip olarak aktif kişilik, pazarlık ve ikna yeteneği, aday tespitinde önemli kriterlerdir. Aynı zamanda kültür, eğitim ve Amerikan toplumunun değerlerini yansıtabilme, siyasal kurumlarda kazanılmış bilgi, tecrübe ve beceri de diplomat seçiminde dikkate alınan kriterlerdir. Krippendorff'a göre bu özellikleri devamlı kılmak için de diplomatlara katı rotasyon prensibinin uygulanması ve sık merkeze alma mekanizmasının işletilmesi Amerikan dış politikasında dikkat çekmektedir.

Bu tip kriterlerle seçilen meslekten diplomatlar, Amerikan Diplomasisinin üçte ikisini oluşturmaktadırlar. Geriye kalan kesimi ise meslekten olmayan kişiler (onore edilmek vs. nedeniyle) oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, dış politikasında güçlü bir diplomasiye sahiptir. Ama bu diplomatik aracın genel etkenliği çeşitli nedenlerle sınırlanmaktadır. Örneğin;

- Üst düzey diplomatik yöneticiler nezdinde katı bir nitelikte uygulanan rotasyon mekanizması nedeniyle bazı Büyükelçiliklerin diğerlerine oranla önem ve güç kazanması,
- Sık sık özel elçilerin kullanılması,
- Herhangi bir ülkedeki diplomatik misyon çalışmaları ile aynı ülkede Dışişleri Bakanlığı dışında devreye sokulan resmi faaliyetlerin yeterince koordine edilmemesi vs.

Krippendorff'a göre bunlar da tipik bir "güç dağılımı" örneğini oluşturmaktadır. Amerikan dış politikasının ikinci önemli aracı olarak Krippendorff, Amerikan askeri gücünü ve bunun evrensel boyutlarda üstlenmesini incelemektedir.

14 Ibid., s. 83.

15 Ibid., s. 260.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 70 ülkede 1.5 milyon askeri personeli ve çok sayıda üssü bulunmaktadır. Askeri üslerin büyük çoğunluğu İkinci Dünya Savaşında veya soğuk savaş döneminde oluşturulmuş ve bunların hukuki statüsü, kullanım hakları vs. sonra yapılan andlaşmalarla belirlenmiştir.

Bilhassa geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerdeki Amerikan üslerinin, dolayısıyla askerlerinin varlığı, içinde bulunduğu ülkenin iç politikasında doğrudan bir siyasi faktör olarak devreye girebilmektedir¹⁶.

Amerika Birleşik Devletleri 1945-1960 arası çeşitli ülkelere 27 milyar dolar askeri ve 57 milyar dolar ekonomik yardım yapmıştır¹⁷. Yapılan ekonomik yardımın önemli bir kısmı askeri projelerin finansmanında kullanılmıştır.

Krippendorff'a göre, Amerikan askeri politikası bir taraftan Sovyetleri çevrelemeyi veya Sovyetlerle ilişkilerinde güç dengesini sağlamayı amaçlarken öbür taraftan asker bulundurduğu veya askeri yardım yaptığı ülkeleri de siyasi-ekonomik ve askeri açılarından kendisinden bağımlı kılmaktadır¹⁸.

Amerikan askeri politikasıyla ilgili Krippendorff'un başka bir tezi ise; bu politikaya-muhafazat olan bilhassa geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin militarize olması ve böylece uluslararası politikaya da militarist yönelişlerin yansımalarıdır¹⁹.

Amerikan dış politikasında askeri sektörün gücünü vurgulamak amacıyla düşünür, ABD Dışişleri Bakanlığıyla Savunma Bakanlığı arasında dış politik yönelişle ilgili farklı değerlendirme olduğunda, uygulamada Savunma Bakanlığının yönlendirici olduğuna dikkati çekmekte ve bunu örneğin, 1962 Dominik Cumhuriyeti olayları ile örneklemektedir²⁰.

Amerikan dış politikasının üçüncü aracı olarak istihbarat örgütü (CIA) incelenmektedir. 1947 yılında salt dış politik karar verme sürecinde ihtiyaç duyulan informasyonu giderme amacıyla istihbarat örgütü olarak kurulan CIA, bugün önemli bir güç ögesi niteliği arz etmektedir.

Soğuk savaş yıllarında istihbaratın ötesinde faaliyetler de gösteren bu örgüt, faaliyet gösterdiği ülkelerde bilhassa soğuk savaş yıllarında otoriter-konservatif kesimlerce desteklenmiştir. CIA'nın otonom yapısı ve örgütün istihbarat ve operatif görevler içeren farklı bölümlerden oluşmuş olması, onun denetimini zorlaştırmaktadır. Hükümetin bile denetleyemediği CIA'yı kongrenin veya kamuoyunun denetlemesi hiç mümkün gözükmemektedir. Örneğin, bu kurumda ne kadar kişinin çalıştığı bilinmemektedir.

CIA'nın eleman seçiminde uygulanan kriterlerden bazıları;

16 Ibid., s. 281.

17 Ibid., s. 283.

18 Ibid., s. 285.

19 Ibid., s. 296.

20 Ibid., s. 302.

- Antikomünist (aynı zamanda dinci, katolik) bir zihniyet,
- Amerikan optimizmi,
- Casusluğa olan inanç vs. dir.

Operatif eylemlere katılacaklar için ise;

- Kültürel fonksiyonlardan yoksunluk (antientellektüel yapı)
- Eyleme yatkınlık
- Emre itaat, vb. dir²¹

Krippendorff'un yöneldiği 4. konu Amerikan dış politikasında propagandadır.

Krippendorff, propagandayı demokratik bir araç olarak tanımlamaktadır²². Amerika dış politikasında propaganda aracı 2. dünya savaşı sonrasında geliştirilmiş ve etken bir şekilde devreye sokulmuştur. Bu araç Amerikan dış politikasındaki yönelişleri meşrulaştırmak ve evrensel boyutta "egemen güç" olma amacını gerçekleştirmede önemli bir işlevsellik göstermiştir²³.

Bu amaç doğrultusunda eğitim ve kültür politikasını belirleyen ve geliştiren bir dizi kurum vardır. Bunlardan en önemlisi USIA'dır ve görevi bilgi yayımı alanıdır.

USIA'nın görevi Amerikan dış politikasına temel oluşturacak bilinçlenmeyi ve bu doğrultuda dış politik karar ve eylemlere destek sağlamayı gerçekleştirmektir²⁴. Bu amaca hizmet eden yardımcı araçlar radyo, televizyon (dış yayınlar için USIA tarafından hazırlanan ve ülke içersinde yapılan direkt yayınlar), filmler, basın ve ülke değerlerini yansıtan yabancı yazarlar tarafından yazılan makaleler, Amerikan Kültür Evleri vb. dir. Ayrıca eğitim dairesince hazırlanan tanıtma programları çerçevesinde Amerika'yı tanıtma amaçlı gezi-programları sunulmaktadır²⁵. Bu programlara genellikle adres ülkelerdeki "aktif halk" mensupları seçilmektedir. Ancak bu programlar iyi koordine edilmemiştir²⁶.

Krippendorff, ABD dış politikasına yönelik beşinci araç olarak yarı formal veya enformel kurumları ve bunların etkinliklerini incelemektedir.

1963 senesinde 582 kurum, 4279 dış ilişki programları sunmuştur²⁷. Bunlar eğitim, değişim, sağlık, maddi yardım ve sosyal yardım programlarını kapsamaktadır. Bu programlar ABD dış politikasının amaçlarına hizmet etmekte ve çeşitli alternatifleri kapsamaktadır. Tüm bu organizasyonların CIA'dan destek

21 Ibid., s. 302.

22 Ibid., s. 312. Bkz. (1) s. 199.

23 Ibid., s. 341.

24 Ibid., s. 316.

25 Ibid., s. 324.

26 Ibid., s. 334.

27 Ibid., s. 350.

aldıkları söylenmektedir. Bunların dışında, dışpolitikaya yönelik etkinliği daha az olan ve herhangi bir Bakanlıkta direkt ilgisi bulunmayan en büyük kurum kiliselerdir.

Krippendorff'un altıncı inceleme alanı Amerikan dış politikasında temel amaç ve aynı zamanda araç olarak kabul ettiği ekonomik ilişkilerdir²⁸. ABD, 1966 yılında ürettiklerinin % 4'ünü ihraç etmiştir, bu ise tüm dünya ticareti içerisinde % 15'lik bir yer işgal eder²⁹ ama bu alanda etkenlik gösteren üretim dalları sınırlıdır.

1975'lerde yapılan tahmine göre, ABD'de işlenecek hammaddelerden sadece % 20'si ithal edilmektedir³⁰. Bundan en çok bağımlı endüstri % 80 ile silah endüstrisidir³¹.

Krippendorff'a göre, ABD'nin stratejik ve ekonomik çıkarlarının korunması, petrol yataklarının kontrolünü zorunlu kılmaktadır. Sayısal olarak bu amaçın gerçekleştirilmesi vurgulanacak olursa, örneğin; 1960'ların başında ferdi dış yatırımların % 35'ini petrol endüstrisi teşkil etmiştir. Amerikan Petrol kuruluşları yine bu yıllarda dünya üzerindeki petrol yataklarının yaklaşık % 35'ini kontrol etmişlerdir³².

Amerikan dış yatırımının % 60'ı Batı Avrupa'ya % 40'ı da gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Sadece Lâtin Amerika'da 1968'de elde edilen (geri dönen) kâr yatırımının 5 mislidir. Buna göre dış ticaret, dış politikayı destekleyen dolayısı ile çıkar-farklılaşması yaratmayan bir özellik taşır. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden, dışa yönelen sermaye ile yürütmenin dış politikası arasında sadece kısa ya da orta süreli bir farklılaşma olabilir. Uzun süreli amaç ise, her ikisi için de aynıdır³³.

Krippendorff'a göre, ABD'nin İkinci Dünya savaşına kadar olan dış politikası ile savaş sonrası dış politikası arasındaki temel farklılık tarihçilerin geleksel yaklaşımla yaptıkları gibi, yalnızcılık politikasının İkinci Dünya savaşı sonrası terkedilmesi değil, bilakis İkinci Dünya savaşı sonrası ABD'nin evrensel boyutta askeri ve ekonomik güç olarak ortaya çıkması ve bunun gereksinimi olarak sistemini koruma ve uluslararası boyutlarda, çıkarlarını devamlı kılacak bir dış politika yönelişi içerisinde olmasıdır.

İkinci Dünya savaşı sonrası kazanılan ekonomik ve askeri üstünlük, Amerikan Toplumuna ve politik yönetimine sadece yayılcı çıkar olasılıklarının algılanmasını kolaylaştırmamış, bunun yanında bu güç ile diğer ülkelerde olan

28 Ibid., s. 370.

29 Ibid., s. 371.

30 Ibid., s. 372.

31 Ibid., s. 372.

32 Ibid., s. 374.

33 Ibid., s. 377.

veya olabilecek değişim süreçlerini de etkileyebilmiş ve yönlendirebilmiştir³⁴. Bunun en önemli göstergesi, ilişkide bulunulan geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin çoğunlukla militarize olmasıdır. Amerikan dışpolitikası, dış ülkelerin ekonomi politikalarına kendi çıkarları doğrultusunda müdahale ederek kendi sistemini devamlı kılmaya yönelik uğraş içersindedir³⁵.

Amerikan dışpolitikasının, içpolitikasına olan etkileri ise iç politikada, Batı Avrupa ile mukayese edildiğinde bir kapanma gözlenmektedir. Örneğin, Batı Avrupa ülkelerinin dışpolitik çıktılarının içte kapanma şeklindeki etkisi, toplumun % 30-% 40'ı tarafından tasvip görürken, bu oran ABD'de % 90'a ulaşmaktadır³⁶.

Krippendorff'un bundan çıkarttığı sonuç, ABD dışpolitik stratejisinin varsayımsal bile düşünülemyecek köklü toplumsal değişikliklerle de değişmeyeceğidir. ABD dış politikasının toplumsal bazda algılanmasının ötesinde, düşünür, dış politik stratejide taktiksel alternatiflerin muhalefet tarafından bile getirilmediğine dikkat çekmektedir. ABD'nin uluslararası sistemin algılanmasında ve sistemin her halukârda korunmasına yönelik değerlerinde bir değişiklik olacağını varsaymak veya beklemek Krippendorff'a göre olası değildir. Düşünür, bu yargısına örnek olarak 1968 yılında Senator Richard B. Russel'un Füze-karşıtı-Füzelerin gerekliliğini vurgulayan konuşmasını göstermektedir. "Eğer bir daha Adem ve Havva ile başlayacak olsak, o zaman her ikisinin de Amerikalı olarak Amerika'da olmasını isterim. Her ikisinde Rus olmasına ve Avrupa'da bulunmasına taraftar olmazdım"³⁷.

IV. SONUÇ

Bilindiği gibi, Uluslararası İlişkiler'de de diğer sosyal bilim dallarında olduğu gibi kuramların kullanımı aşırı dikkati gerektirmektedir. Zira herhangi bir kuram ile, her olay, olayın şart ve koşulları ve davranışlar arasındaki ilişkiyi, farklılıklar içeren bağımlı ve bağımsız değişkenlerin olabilmesinden ve bunların zor kontrol edilebilmesinden dolayı her zaman aynı berraklık ve açıklama gücü ile kullanmak olası değildir. Belki daha da önemlisi; koşullar, yönelişler ve olaylar arasındaki ilişkinin niteliğini belirlemeye yönelik getirilen kuramsal açıklama veya modeller, çok zaman var olan ampirik olguyu yansıtmaktadır. Ancak kuramlar varsayımlar içermekte ve kavramları tanımlayıp bunlar arasındaki ilişkilere açıklık getirmektedirler. Bu anlamda Krippendorff'un incelediğimiz "İst Aussenpolitik Aussenpolitik" (Dış politika Dış politika mıdır?) isimli eseri, yeni bir model niteliği arzetmese de, varsayımları ve kavramlarına getirdiği soziopolitik içeriğın ve dış politika analizinde devleti tek ağırlık noktası olarak almayan

34 Ibid., s. 442.

35 Ibid., s. 462.

36 Ibid., s. 449.

37 Ibid., s. 484.

kavramlaştırma arayışının, dış politika analizine yeni bir boyut getirdiği söylenebilir. Ancak bu eserde getirdiği tezlerin bütününe açıklama gücünün fazla olduğunu söylemek olası değildir.

Düşününürün bu model ile incelediği ABD-dış politikasını kapsayan "Die Amerikanische Strategie" (Amerikan Stratejisi) isimli eserinde modelin zaman zaman zorlandığı söylenebilir. Ama bu zorlanma, modelin yapılan ampirik araştırmaya uygun olmamasından çok, araştırılan evrenin çok uzun bir tarihsel süreci kapsamından kaynaklandığını çağrıştırmaktadır. Bunun ötesinde bu çalışmaya getirilecek eleştiri, şu noktalarda yoğunlaştırılabilir:

- Statistiki verilerle, tezlerini açıklamaya çalışırken geniş sayılabilecek bir görüngede mukayeseler yapmak ve olası nedenlere yönelmek yerine yıllık sayılar vermektedir. Örneğin, adı geçen kitabının 377. sayfasında Lâtin Amerika'dan transferi gerçekleştirilen kârlarla ilgili verilerde olduğu gibi. Bu şekilde tespit edildiği varsayılan tezlerin açıklama gücü sınırlı olmaktadır.
- Açıklamalar ve bunları güçlendiren sayısal veriler arasındaki ilişkiler zaman zaman açıklıktan uzak gözüküyor. Hangi sayısal verinin hangi açıklamaya yönelik olduğu belirgin olmayabiliyor. Örneğin, ABD'nin Afrika'nın çeşitli ülkelerine yapmış olduğu yatırımları kapsayan 380. sayfadaki verilerde olduğu gibi.
- Bazen incelenen örnek olaylar/gelişmeler sürecin doğal sonucu mu, yoksa yan etkenlerden mi kaynaklandığı açık olmadığı gibi, bu tip gelişmelerden tendensiel mi, yoksa genelleştirmeyi içeren açıklamalar mı yapıldığı belirgin değil.

Krippendorff'un kullandığı bu yöntemin, ulusal dış politika araçlarının niteliğini tanımada ve bunların dış politik süreçlerdeki işlevselliğinin en az tendenz olarak tespit edilmesinde başarılı olacağını söylemek olasıdır.

KAYNAKLAR

Ekkehart Krippendorff;

- Ist Aussenpolitik Aussenpolitik? in, Hrsg. E. Krippendorff, Internationale Beziehungen, s. 189-211, Köln 1973.
- Die Amerikanische Strategie; Frankfurt a.M., 1970.
- Das Internationale System Zwischen Stabilisierung und Klassenkampf, in: Probleme der Internationalen Beziehungen, Hrsg. E. Krippendorff, Frankfurt a.M., 1972.
- Internationale Beziehungen-Versuch einer politökonomischen Rahmenanalyse, in PVS 3/1972.
- Internationales System als Geschichte, Einführung in die Internationale Beziehungen I, Frankfurt a.M., 1975.